

kud „participace a transparentní komunikace nejsou klíčovými prvky“ procesu, přičemž vzájemná důvěra aktérů je nezbytná. Mnoho prezentací bylo o riziku šíření a pěstování geneticky modifikovaných organismů a také o riziku využití nanotechnologií; řízení těchto rizik, o možnostech legislativy, omezeních expertízy. Ale chybělo mi někde jasně zopakované, anebo aspoň patrné v podtextu, že pokud mluvíme o riziku, nemluvíme o ničem absolutním. Ale možná jsem jenom nebyla ve správnou chvíli na správné prezentaci, anebo byla málo pozorná. Riziko (jaderné odpady, biotechnologie, nanotechnologie, ochrana vod, terorismus) souvisí s časem, prostorem a stavem určité společnosti. „Co považujeme za riziko, závisí na sociálních hodnotách, jež skupiny a jednotlivci vyznávají“ (M. Douglas, A. Wildavsky. *Risk and Culture*. Berkeley, CA: University of California Press 1982, citováno podle P. Dostál (ed.). *Evolution of Geographical Systems and Risk Processes in the Global Context*. Prague: Charles University of Prague, Faculty of Science; Nakladatelství P3K 2008: 27). V této souvislosti se dá od sociologie očekávat příspěvek k chápání procesů souvisejících s riziky současné společnosti, kterou bychom rádi udrželi demokratickou. V deliberaci jako sociálním procesu komunikace, jeho znalosti a schopnosti uplatnění lze vidět možný přínos sociologie k tématu. Domnívám se, že problém vyhledávání hlubinného úložiště jaderného odpadu v ČR je dnes spíše problémem pro sociologii, resp. společenských věd, než pro vědy přírodní a techniku.

Dodatkem konference byla prezentace a diskuze výsledků společného výzkumu Švédska a Švýcarska o vyhledávání úložiště jaderného odpadu v těchto dvou zemích, jež jsou každá v jiném stadiu tohoto procesu. A protože se jí kromě akademických institucí účastnili také představitelé dotčených lokalit, byla to přidaná hodnota konference.

Z konference nevyjde sborník, ale pre-

zentace by měly být dostupné na webové adrese konference.

Zdenka Vajdová

Webové stránky:

<http://www.congrex.com/valdor2009/>

Poznámka:

Účast na konferenci byla podpořena grantem Partner (MŠMT 2D06006) a Pohraničí (MŠMT 2D06001).

Konference *Les Défis du Pluralisme Religieux / The Challenges of Religious Pluralism*

ISSR/SISR, Santiago de Compostella (Španělsko), 27.–31. července 2009

Letošní 30. konference *Mezinárodní společnosti pro sociologii náboženství* (ISSR/SISR), pořádaná v jednom z nejvýznamnějších evropských poutních míst, si za své klíčové téma zvolila problematiku náboženského pluralismu. Právě tento fenomén nejlépe charakterizuje současnou náboženskou situaci nejen v evropském, ale i v globálním měřítku. Akcent konference přitom ležel na onom momentu „výzev“, které náboženský pluralismus znamená nejen pro badatelskou obec samotnou (náboženský pluralismus jako teoretický problém), ale i pro život obyvatel jednotlivých zemí a jejich politické zástupce (náboženský pluralismus jako sociální a politický problém), či pro představitele jednotlivých náboženských tradic (náboženský pluralismus jako „teologický“ problém). Tato skutečnost se odrazila i v názvech dvou plenárních schůzí konference: „Religious pluralism as a challenge for religion“ a „Religious pluralism as a challenge for contemporary society“.

Jako vždy, když je předmětem všeobecné diskuse určitý důležitý koncept, je zapotřebí si položit otázku po jeho definici. Tuto skutečnost připomněl nejvýrazněji diskutant druhé plenární schůze James A. Beckford, který důkladně reflexi konceptu pluralismu věnoval mj. i celou jednu kapitulu

své práce *Social Theory and Religion* (Cambridge: Cambridge University Press 2003). Tento přední britský sociolog náboženství a bývalý prezident ISSR/SISR rozlišil tři základní významy termínu „pluralismus“. První z nich (deskriptivní) se vztahuje na existenci náboženské diverzity uvnitř určité společnosti. Druhý (institucionální) poukazuje k aspektu oficiálního přijetí či uznání této náboženské diverzity. Třetí (intelektuální) pak již směřuje k rovině politické či morální, kde pluralismus reprezentuje určitý program, v němž je náboženská diverzita uznávána a propagována jako důležitá kulturní hodnota.

Beckford rovněž připomněl, že náboženská diverzita jakožto „sociální fakt“ významným způsobem ovlivňuje podobu sociologického zkoumání. V závěru svého vstupu formuloval tři obecné otázky, které mýřily na tři roviny, v nichž se může (a měl by) ocitat sociologický výzkum náboženství v nejbližší budoucnosti. Otázka „Máme se držet onoho rozlišení mezi různými významy pojmu ‚pluralismus‘?“ odkazuje k teoretické analýze, zatímco otázka „Vyžaduje studium náboženského pluralismu / náboženské diverzity nové metodologické postupy?“ vyzývá k sociologickému promýšlení na úrovni metodologické. Poslední z otázek – „Jakým způsobem nakládá s náboženským pluralismem/náboženskou diverzitou stát?“ – lze chápat jako jeden z možných programů pro konkrétní empirické zkoumání současné sociální reality.

Počet zúčastněných a jejich příspěvků zaznamenal oproti předchozímu setkání před dvěma lety v Lipsku (blíže viz *Sociologický časopis / CSR* 2007, 43 (4): 871–874) citelný nárůst. Organizátoři zaregistrovali přes 500 jmen, tedy zhruba o 80 více než dva roky nazpátek. Pokud jde o samotnou náplň, vyznačovala se konference přítomností témat „tradičních“ i těch, která můžeme označit za více či méně čerstvá (mnohá z nich byla na pořadu dne i v Lipsku). K první skupině se řadí např. otázky vývoje religiozity populací v národním i meziná-

rodním měřítku, vztahu náboženství a státu, role náboženství v kontextu sociálních problémů, oficiální a neoficiální (lidové) religiozity, postavení náboženských minorit, úlohy náboženství při utváření a udržování národní/etnické identity či potenciálu klasických sociologických teorií náboženství (Weber, Luhmann) v současných podmínkách. Do té druhé lze zahrnout kupříkladu problematiku genderových souvislostí religiozity, pozice náboženství ve vzdělávacích a právních systémech moderních společností (obzvláště důležité téma v kontextu fenoménu náboženského pluralismu!), transformace islámu (nejen) v západním světě, náboženského oživení v Latinské Americe či na africkém kontinentě či vyrovnávání se tradičních církví (zejména církve katolické) s realitou pluralismu. Jako obzvláště perspektivní – v kontextu společností charakterizovaných rostoucí mírou sociální, hodnotové a náboženské diverzity – se pak jeví témata náboženství mezi imigranty, fenoménu misií, bioetických otázek, fungování náboženství ve veřejném prostoru (např. ve vězeňských zařízeních) či v kyberprostoru a v neposlední řadě i rozmáhajícího se trendu účasti na náboženských poutích.

Pro diskusi o pluralitě teoretických perspektiv a z nich vyplývajících výzkumných strategií se jako podnětná ukázala být sekce vedená Jamesem V. Spickardem pod názvem „Pluralists ourselves: Research epistemologies for the sociology of religion“. Sám její garant v ní přednesl příspěvek týkající se povahy současné sociální vědy ve vztahu k problematice „vědecké pravdy“ a její verifikovatelnosti/falzifikovatelnosti. Podle Spickarda je věda primárně sociální praxí vedenou určitou vírou (*faith*) a nadějí (*hope*) v dosažení „pravdivého obrazu světa“, fungujícími jakožto regulativní ideál, který vědce vede při jejich práci. Titus Hjelm pak přišel s nástinem typologie sociologických žánrů, která může přispět k lepšímu porozumění povaze sociologických výpovědí o realitě a zabránit ne-

dorozuměním, která vznikají v situaci, kdy se určitým výpovědím přisuzuje status, který si samy nenárokují. Vedle výzkumné teorie, která se úzce pojí s empirickými daty, a obecné teorie, která z výzkumných teorií vychází, ale sama se o empirické důkazy neopírá, zde existuje i tzv. Zeitdiagnose, jejíž snahou je na způsob fotografické momentky zachytit „ducha doby“. Vezmeme-li si jako příklad práce P. L. Bergera, lze podle Hjelma jeho (a Luckmannovu) *The Social Construction of Reality* chápat jako obecnou teorii, *The Sacred Canopy* jako výzkumnou teorii a jeho stať *The Desecularization of the World* jako ukázkou Zeitdiagnose (zde současně Hjelm správně zdůraznil, že neexistuje nic jako „Bergerova teorie desekularizace“ a připomněl dřívější Bruceovu poznámku, že „desekularizační diagnóza“ nijak nevyvrací Bergerem dříve formulovanou sekularizační teorii). Mary J. Neitz pak přiblížila genezi i epistemologická východiska *standpoint theory* a její možnosti pro sociologickou analýzu náboženství, Ole Riis věnoval pozornost praktickému využití filozofie vědy pro empirický výzkum v sociologii náboženství a Peter Beyer se zaměřil na hlubší reflexi současných sociologických teorií náboženství.

Standardní součástí konferencí ISSR/SISR bývá i sekce věnovaná kritickým diskusím nad nejnovějšími publikacemi vzešlými na poli sociologie náboženství „Authors meets critics“. V jejím rámci se letošní účastníci a účastnice konference mohli setkat mimo jiné s debatami nad dvěma sociologickými „příručkami“ – Beckfordem a Demerathem vydanou *The Sage Handbook of the Sociology of Religion* (London: Sage 2007) a Clarkem editovanou *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion* (New York: Oxford University Press 2008) –, novou práci M. McGuire o žitém náboženství *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life* (New York: Oxford University Press 2008) či kolektivním počinem P. L. Bergera, G. Davie a E. Fokas na téma odlišných trajektorií modernizace ve vztahu k náboženství na

evropském kontinentě a v USA *Religious America, Secular Europe? A Theme and Variations* (Aldershot, Burlington, VT: Ashgate 2008). Hodnota tohoto konferenčního formátu netkví primárně v nabytí nových informací, ale v možnosti osobně se setkat s významnými postavami oboru a sledovat jejich schopnosti prezentovat a obhájit výsledky vlastní badatelské práce v konfrontaci s kritickými poznámkami ze stran kolegů a kolegyně.

Podobně významnou „sekundární“ funkci plní i setkání v tzv. lingvistických/regionálních skupinách, jejichž praktický užitek spočívá v šanci obeznámit se s projekty, badatelskými výsledky a dalšími novinkami z produkce jazykově či regionálně blízkých kolegů a kolegyně a navázat s nimi bližší pracovní kontakty. V sekci pro střední a východní Evropu byl větší prostor věnován organizaci *International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association* (ISORECEA), která představuje důležitý prostředek institucionalizace a internacionalizace (nejen) sociologického zkoumání náboženství v prostoru (postkomunistické) střední a východní Evropy. Z pohledu české sociologie náboženství se jako nejdůležitější informace, která při setkání v této sekci zazněla, ukázal být předběžný záměr vedení ISORECEA uspořádat svou další konferenci v roce 2010 na území České republiky v Brně. Událost podobného typu by jistě pro bádání českých sociologů a socioložek náboženství znamenala přínos a mohla napomoci v překonání dosavadního stavu určité izolovanosti od mezinárodního dění v oboru.

V této souvislosti jsem bohužel znovu nucen konstatovat mizivou míru participace českých badatelů a badatelek na aktivitách mezinárodních organizací zastřešujících sociologické studium náboženství. Zatímco před dvěma lety v Lipsku se konference ISSR/SISR účastnili tři zástupci z České republiky (dva z nich mimo obor sociologie), letos zde byla Česká republika zastoupena jediným účastníkem

(D. Václavík musel svou původně ohlášenou účast zrušit). Nejen v porovnání s Polskem a Maďarskem (které se – podobně jako v ISORECEA – v této rovině angažují velmi výrazně), ale i se Slovenskem, které v Santiagu zastupovali celkem čtyři lidé (Grešková, Moravčíková, Podolinská, Tížik), tak česká stopa zůstala prakticky neviditelná. Zdeněk R. Nešpor, který před časem můj předloňský „povzdech“ nad neviditelností české sociologie náboženství v mezinárodním kontextu interpretoval jako „plédování za vystoupení na konferencích“ (viz článek „Konference Twenty Years and More: Research into Minority Religions, New Religious Movements and the New Spirituality.“ *Lidé města* 2008, 10 (3): 160–163), má bezesporu pravdu v tom, že konferenční turistika sama o sobě nestačí, a jeho kousavě laděný komentář na adresu hojné účasti badatelů a badatelek ze střední a východní Evropy (podle Nešpora jejich „hlavním přínosem je leckdy jen to, že ‚byli vidění‘ a ‚vykázali činnost‘“) není od věci. Na druhou stranu – jím formulované doporučení „především publikovat impaktované studie a knihy v prestižních zahraničních nakladatelstvích“ má rovněž svá omezení. Publikáční činnost je jistě jádrem vědecké práce, vedle něhož jsou konference pouze „doplňkovou disciplínou“. Ovšem i tato disciplína může přinést své cenné ovoce. Za prvé – umožňuje utvořit si velmi

barvitý „live“ obrázek o tom, na čem aktuálně pracuje mezinárodní komunita oboru. Za druhé – představuje ideální prostor pro navázání nových kontaktů na úrovni individuální i institucionální. Za třetí – dává prostor k prezentaci vlastních výsledků a výzkumných zjištění, „prodeji“ a „marketingu“ vlastních „produktů“. A konečně za čtvrté – napomáhá ke kultivaci vlastního výkonu prostřednictvím přímé konfrontace se špičkami oboru.

Česká sociologie náboženství učinila za poslední léta (a nemá cenu zakrývat, že velkou měrou právě díky Z. R. Nešporovi) velký pokrok ve své snaze přiblížit se standardům, kterými se tato disciplína vyznačuje v zemích, které nebyly po 2. světové válce zasaženy tvrdým útokem na svobodu vědeckého bádání. Přesto se zatím v současnosti ještě nenachází ve fázi, kdy by byla objemem a především kvalitou svých výstupů rovnocenným partnerem sociologie náboženství anglosaské, francouzské či německé. Na dobu, kdy se studie českých autorů a autorek ze sociologie náboženství budou pravidelně objevovat v impaktovaných žurnálech a vycházet v prestižních zahraničních vydavatelských domech, si budeme muset ještě chvíli počkat.

Roman Vido

Webové stránky:

<http://issr30con.gceis.net/>